

**Приватні магнатські армії Речі Посполитої
XVI–XVII ст. (актуальні проблеми дослідження)**

Гаврилюк Іван

Національний університет «Києво-Могилянська Академія»

syrop4ik@gmail.com

В Європі, під час розпаду середньовічної моделі організації війська та переходу до практики формування державних армій, приватні підрозділи можновладців залишалися одними з небагатьох стабільно існуючих збройних формацій. У Короні Польській та Великому князівстві Литовському з поч. XVI ст. почали формуватися надвірні війська певних магнатських родів, які незабаром перетворилися на окремі приватні армії. Протягом XVII–XVIII ст. магнатські приватні формування відігравали помітну роль в житті цілої Речі Посполитої. Неодноразові спроби їх обмеження не мали успіху з огляду на специфіку державного устрою

та соціальної структури Речі Посполитої. Можемо навести коротке визначення: приватні магнатські війська — збройні відділи, які різними засобами утримувалися у володіннях можновладців та використовувалися останніми для своїх цілей.

Не зважаючи на важливу роль приватних військових контингентів у річпосполитському воєнному мистецтві, питання, пов'язані з мілітарними можливостями знаних магнатських родів, детально ще не розглядалися. Дослідники тих чи інших магнатських родин займалися переважно коментуванням джерел, використовуючи надвірні підрозділи для ілюстрування різноманітних можливостей (насамперед економічних, політичних і почасті військових) вибраного роду. Відтак своє головне завдання ми вбачали у хоча би частковому розкритті самого поняття приватних магнатських армій у Речі Посполитій, а також їх структури, чисельності та функціональності, оскільки дане питання є майже недослідженою сторінкою української та польської історіографії.

Історіографія приватних магнатських військ у Речі Посполитій, на сьогодні складається лише з кількох позицій. Ще у 1956 р. з'явилася стаття К. Dembskiego, у якій йшлося про суспільні та правові підстави існування приватних армій. Більш змістовішою та багатшою на використаний джерельний матеріал є монографія У. Augustyniak про військову клієнтелу князя Кшиштофа Радзівіла. Це чи не єдина існуюча на сьогодні ґрунтовна праця про приватне військо у Речі Посполитій.

Видова презентативність джерельної бази є достатньо багатою. Якщо говорити про руських (українських) магнатів, чиї приватні війська були найчисельнішими з огляду на постійну татарську загрозу, то тут першочергове значення мають книги судово-адміністративних установ. Вони зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Києві: Житомирський (Ф. 11), Кременецький (Ф. 21), Луцький (Ф. 25), Володимирський (Ф. 28) гродські та Луцький (Ф. 26) земський суди.

Потужний масив документів знаходиться в Архіві головному актів давніх у Варшаві. Це архів коронного скарбу, де зберігаються фінансові рахунки та жовнірські списки хоругв коронної армії, архіви Радзівілів та Потоцьких. Чимало важливих документів міститься у відділі мікрофільмів Національної бібліотеки у Варшаві.

У даному дослідженні, завдяки роботі у книгозбірнях та архівах України та Польщі, нам вдалося:

- проаналізувати феномен приватних магнатських армій в Речі Посполитій у контексті загальноєвропейського явища надвірних формувань;

- дослідити організацію та чисельність певних надвірних загонів у Речі Посполитій;

- висвітлити деякі моменти їх функціонування та бойової діяльності (зокрема, під час Хмельниччини);

- розглянути явище так званого «подвійного підпорядкування» офіцерів надвірних військ, які паралельно могли служити і в коронній армії.

Здійснене дослідження є спробою принаймні частково уявити й описати феномен приватних магнатських військ у Речі Посполитій, оскільки останні були потужною силою і часто відігравали важливу роль в історії як самої Речі Посполитої, так

Каразінські читання (історичні науки)

і цілої Європи. Особливо помітним це явище було на землях сучасної України, де місцеві магнати мали під рукою цілі приватні армії і мало зважали на королівську волю. Не маємо також сумніву в необхідності продовження даного дослідження.